

“Het typisch Nederlandse waterbeheer is ook in Indonesië essentieel”

Op de grote mondiale waterconferenties is in korte tijd het begrip *water-governance* erg populair geworden. Voor Nederland is het een vanzelfsprekendheid, maar internationaal is het vaak een *eye-opener* als een brug wordt geslagen tussen het waterbeheer en het landgebruik, zoals stedelijke ontwikkeling, natuur, landbouw en visserij. De laaggelegen delta's van Indonesië (*tidal lowlands*) zijn hiervan een goed voorbeeld. Jos Houterman van Euroconsult Mott MacDonald werkt al 20 jaar als waterexpert voor de Indonesische overheid en hij ervaart dagelijks de worstelingen op het raakvlak van waterbeheer en landgebruik. Lokale bestuurders volgen ieder hun eigen agenda's. Volgens Houterman draait alles om zonerings. Nederlandse steun bij de invoering van een integralere aanpak, is daarbij zeer welkom.

“Een ecologische ramp”, zo omschrijft Jos Houterman de verwerving van nieuwe landbouwgronden in de deltagelieden op centraal Kalimantan. In 1996 begon de centrale overheid daar een prestigieus rijstproject dat te boek stond als een voorbeeldig groot-schalig voedselproject. De regering in Jakarta negeerde de waarschuwingen van experts die vreesden voor de milieu-effecten op het zeer complexe landschap. De critici kregen gelijk. Het stelsel van drainage- en irrigatiekanalen van het 1,4 miljoen hectare grote gebied (éénderde van Nederland) is voor een belangrijk deel in diepe veengronden aangelegd en is maar beperkt geschikt voor landbouw. In gebieden zonder veen werken de drainagesystemen vaak niet goed, waardoor de gronden verzuren en de landbouwproductiviteit beperkt blijft. Andere negatieve gevolgen van de ontginning zijn de ontbossing, de inklinking van het veen en het verlies aan biodiversiteit. Het meest acute probleem vormen de grote veenbranden die zijn ontstaan door de uitdroging van het veen. Meer nog dan de in de media vaak genoemde bosbranden, zorgen deze veenbranden voor een enorme uitstoot van kooldioxide en voor een telkens terugkerende smog die tot in de wijde omgeving veel overlast veroorzaakt. In het interview met Jos Houterman komt het mega-rijstproject al snel naar voren, omdat het blootlegt hoe complex *watergovernance* in een land als Indonesië kan zijn.

Masterplan met zonerings

“We hebben voor de Indonesische regering onderzocht wat nodig is om het gebied weer nieuw leven in te kunnen blazen”, aldus Houterman. Het onderzoek is uitgevoerd samen met DHV, Witteveen+Bos, Deltares en Wageningen Universiteit, die in Indonesië ook heel actief zijn op het raakvlak van waterbeheer, natuurbeheer en landbouw. “We hebben een Nederlands masterplan ontwikkeld en het hele gebied in zones verdeeld, afhankelijk van het type landschap met dezelfde eigenschappen. Hierdoor wordt

de functie en werking van de veengebieden duidelijker in de macroplanning in het gebied. Die macrozonerings is leidend voor het waterbeheer en kan een belangrijke initiële rol spelen bij besluiten over het natuurbeheer, de kustverdediging of het wel of niet doorgaan van landbouwprojecten.” Of de overheid de zonerings daadwerkelijk gaat overnemen, kan Houterman nog niet zeggen. Het nieuwe masterplan ligt namelijk voor publieke consultatie bij het lokale district. “Wij kunnen op dit moment even niets ondernemen, maar wij hopen natuurlijk wel op een vervolgproject”, verzekert hij.

Weg uit sectoraal denken

Houterman zit al 20 jaar als senior waterspecialist voor Euroconsult Mott MacDonald in Jakarta. Hij kent het waterbeheer in de laaggelegen delta's op zijn duimpje. Zo nu en dan komt hij over naar het hoofdkantoor in Arnhem om de Nederlandse contacten weer aan te halen. De laatste keer was hij onder meer op bezoek bij het Netherlands Water Partnership om daar de problemen van moerassige delta's onder de aandacht te brengen. Het valt Houterman op dat - mede door de tsunami van 2004 en de recente overstromingen in Jakarta - de Nederlandse aandacht voor het Indonesische waterbeheer sterk op waterveiligheids is komen te liggen. “Daardoor zijn de rurale delta's de laatste tijd wat naar de achtergrond verdwenen, terwijl het juist nu zo belangrijk is, willen we wegkomen uit het sectoraal denken.” Houterman doelt op de bilaterale overeenkomsten, de *memoranda of understandings* (MoU) van Rijkswaterstaat, die zich van oudsher beperken tot kennisuitwisseling op het gebied van het waterbeheer. Houterman juicht toe dat wordt gesproken over het betrekken van meerdere ministeries, zowel in Nederland als in Indonesië. “Het is goed te horen dat, in het kader van het programma Water Mondiaal, nu gedacht wordt aan een langdurig gezamenlijk buitenlands beleid voor vijf specifieke delta's, waarbij Indonesië een belangrijke plaats inneemt. Het typische

Dit is het derde interview in een serie van zes over ontwikkelings waar de Nederlandse watersector in het buitenland mee van doen heeft. Soms verschilt dat heel sterk van de Nederlandse situatie en dat beoogt journalist Jac van Tuijn in deze interviews te belichten. Hoe doen wij het als Nederlandse watersector in het buitenland? Graag reacties naar: h2o@nijgh.nl.

Nederlandse waterbeheer met brede aandacht voor landbouw, natuurbeheer en ruimtelijk planning, is ook in Indonesië essentieel”.

Boeren als watermanagers

Als voorbeeld komt Houterman terug op het mislukte rijstproject op Kalimantan. “Het project is destijds vanuit de centrale overheid in Jakarta opgezet. Sinds de val van Soeharto in 1997 hebben de provincies en regio's in Indonesië veel autonomie gekregen. Maar in de regio's ontbreekt de expertise en de capaciteit om dit soort grote projecten te begeleiden.” Volgens Houterman hebben de regionale besturen, zeker de jongere bestuurders, waardering voor de natuurlijke rijkdommen en zien ze het belang in van goed natuurbeheer. Maar de versnippering is groot en met 17.500 eilanden en 400 districten is decentralisatie in Indonesië niet eenvoudig. “Niet alleen dat, elk gebied heeft zijn eigen technische, sociaal-economische en culturele karakteristieken; het is onmogelijk om een algemene aanpak te volgen om natuurbeheer en landbouwproductie te stimuleren.”

Verdubbeling van rijstproductie

Op lokaal niveau zijn gelukkig wel veel goede dingen te melden. “We hebben in een vernieuwend drainage-proefproject meegedraaid. De boeren waren verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud van de eigen sloten, het tertiaire niveau van

Jos Houterman.

het irrigatiesysteem. Ze kregen trainingen in waterbeheer. Het lukte om twee keer per jaar te oogsten, zodat de rijstproductie verdubbelde. Het project had ook een voorbeeldfunctie voor lokale ontwikkeling". Houterman betreurt het dat de aanpak van dit project nog niet de verspreiding heeft gekregen die het verdient: "Het eigen watermanagement van de boeren krijgt weinig plek in de centrale en regionale plannen voor de ruimtelijke ordening en kan zich daardoor niet verder ontwikkelen."

Grote economische druk

Indonesië laat zien hoe gecompliceerd de relatie is tussen waterbeheer en de voedselproductie. Mondiaal wordt water schaarser, terwijl de wereldbevolking toeneemt. De voedselproductie zal omhoog moeten, ook in Indonesië. Op Java zal die productie echter door urbanisatie afnemen. Dat dwingt de Indonesische regering om haar toevlucht te nemen tot de nog braakliggende moerassige delta's op Sumatra, Kalimantan en Papua. Het is juist in deze gebieden dat Nederlandse adviesbureaus en Wageningse kennisinstellingen veel ervaring hebben opgebouwd.

"Het grote probleem op dit moment is de versnippering," concludeert Houterman. "De lokale politici staan onder druk als het gaat om economische ontwikkeling, uitbreiding van plantages en de voedselvoorziening. Die ontwikkelingen krijgen bij de ene bestuurder meer prioriteit boven het natuurbeheer dan bij de andere bestuurder. Het ontbreekt bovenal aan een landschappelijke aanpak. Daarom ons voorstel voor zonerings."

Behoud van mangroven

Ook het kustmanagement is een goed voorbeeld van de versnippering. "Indonesië kent nog veel kusten met mangrovebossen. Lukraak worden mangroven echter gekapt voor de aanleg van visvijvers. Als de visproductie achterblijft - bijvoorbeeld door te weinig doorspoeling omdat de eb- en vloedwerking te gering blijkt te zijn - wordt het bos verderop gekapt en een nieuwe vijver aangelegd." Het kappen van de mangroven heeft volgens Houterman niet alleen gevolgen voor de bescherming tegen overstromingen, maar ook voor de landbouwgebieden. "Het achterliggende land erodeert en het zoute zeewater dringt verder binnen. Ook hier biedt zonerings een oplossing. Door vooraf goed in kaart te brengen welke mangrovebossen beschermd moeten worden en welke locaties ongeschikt zijn voor de viskwekerijen, voorkom je deze onnodige kaalslag".

Hoop op Nederlandse steun

Tijdens het interview staat Euroconsult Mott MacDonald opnieuw op het punt een groot project binnen te halen voor verbeterd landgebruik in de delta's (inmiddels is het contract getekend, red.). Dit keer gaat het om het door de Wereldbank en door Nederland medegefinancierd project Waclimad op het gebied van klimaatadaptatie. Jos Houterman is de beoogde projectleider. "We willen voortbouwen op de successen van de vorige projecten waarbij we nog meer rekening houden met de bescherming van de biodiversiteit en de nog resterende veengronden".

Het ontpolderen van lage klei- en veengronden is een expertise die door de in 1888 opgerichte Nederlandse Heide- maatschappij is ontwikkeld. In 1956 besloot Heidemij die kennis en expertise ook internationaal aan te bieden en richtte, samen met Grontmij, het adviesbureau Euroconsult op. Het bureau richtte zich vooral op de water- en landbouwgerelateerde projecten in ontwikkelingslanden die door donoren als de Wereldbank werden gefinancierd. In 2007 besloot Arcadis - de nieuwe naam van Heidemij - het belang in Euroconsult af te stoten. Dat leidde tot de overname door het Engelse adviesbureau Mott MacDonald. In Indonesië is Euroconsult Mott MacDonald nu betrokken bij irrigatiewerken, inrichting van landbouwgronden, natuur- en landschapsbeheer, kustverdediging en watermanagement. Een aantal projecten vormt onderdeel van het vierpartijen *memoranda of understanding* en wordt vanuit Nederland medegefinancierd via het programma Partners voor Water.

Euroconsult Mott MacDonald is volgens Houterman de afgelopen jaren van het typische 'harde' ingenieurswerk meer en meer terecht geraakt in het veel 'softere' watermanagement, natuurbeheer, procesaanpak en bestuursondersteuning. "Deze 'zachte' Wageningse oplossingen lijken vaak minder sexy dan de harde civielkundige Delftse aanpak. Dat geldt ook voor de Indonesiërs zelf die vol bewondering naar onze deltawerken kijken. Het gaat ons om de combinatie van beide. Nederland heeft beide disciplines van het waterbeheer in huis en wij brengen die hier tot uitvoering", wil Houterman tot slot nog vanuit Jakarta meegeven.

Jac van Tuijn (Crest on media)

